

Rusłana Hawryluk

Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowycza w Czerniowcach
dekanlaw@lnu.ua

Symetryczność prawa do podatków

Summary

Symmetry of human right to taxes

The symmetry of human right to taxes is an attributive, the most fundamental property of the right of man to taxes manifested both in space and in time. Spatial symmetry of human right to taxes is revealed in regularities and nature of the relationship of different subjects in tax legal relations: if a person comes up with claim then the other person compulsorily has a legal obligation with respect to the first one, and vice versa. The analysis of the force of human right to taxes also indicates the phenomenon of symmetry of opposites within time, though in a given case not interpersonal but temporal. If in initial quantum of the human right to taxes some person was a claimer, then in the next quantum of human right he unavoidably becomes a self-liable party. And vice versa, the party having been self-liable, becomes a claimer, and the claimer becomes a self-liable party.

Keywords: symmetry of human right to taxes, spatial symmetry of human right to taxes, temporal symmetry of human right to taxes, right to claims, tax duty

Rozważając zagadnienie pojęcia i natury prawa do podatków, doszłam do wniosku, iż zgodnie ze stanowiskami filozoficznym i metodologicznym występującymi na gruncie antropologii społecznej i kulturowej oraz zgodnie z paradygmatem wymiany transcendentalnej pomiędzy ludźmi, prawo to jest niczym innym jak odpowiednią relacją człowieka z Innym w sferze Transcendentalnej wymiany dóbr publicznych

między nimi. Na tej podstawie oczywiste wydaje się, iż podstawowe właściwości człowieka, rozumianego jako czynnik systemotwórczy, warunkują jego cechy i prawa podatkowe jako jedną z funkcji człowieka. Oznacza to, że ludzkie prawo do podatków *a priori* należy do zjawisk systemowych, czyli do systemów samoodtworzalnych, do jakich należy również sam człowiek.

Pierwszą ogólną i teoretyczną odpowiedź na pytanie dotyczące sposobu samoobrony, samoodtworzenia i samorozwoju systemu, jego istoty oraz nieuniknionej ewolucyjnej zmienności otrzymano, jak wiadomo, w wyniku badań procesów istnienia życia na Ziemi na poziomie komórki żywej, które zostały przeprowadzone jeszcze na przełomie lat 20. i 30. XX wieku przez dziś już światowej sławy chilijskich neurobiologów Humberto R. Maturanę i Francisco H. Varełę. Uczeni po dokładnym przeanalizowaniu i opracowaniu szerokiego zakresu danych empirycznych uzyskanych przez nich samych oraz ogólnie znanych z doświadczenia praktycznego zaproponowali zasadniczo nową, zupełnie odmienną od poprzednich koncepcję żywych systemów, od najprostszych do człowieka włącznie, ich pochodzenia i ewolucji. W ten sposób badacze zainicjowali nowy interdyscyplinarny paradygmat naukowy, nowy pogląd na język i jego rolę w komunikacji ludzkiej i ewolucji. Za podstawę owego paradygmatu uznana została zasada „Systemy żywe — to systemy poznające, a życie — to proces poznania”. Publikacja wspomnianych badaczy *Drzewo poznania*, w której opisano koncepcję żywych systemów, już dawno została okrzyknięta bestsellerem intelektualnym¹.

Obserwacja chilijskich naukowców była trochę później dokładnie potwierdzona przez znanego belgijskiego fizykochemika, laureata Nagrody Nobla w dziedzinie termodynamiki chemicznej Ilię Prigożyna i jego współpracownicę Isabelle Stengers w książce *Z chaosu ku porządkowi. Nowy dialog człowieka z przyrodą*. W przedmowie *Do radzieckiego czytelnika* (książka została opublikowana w przekładzie na język rosyjski jeszcze w czasach radzieckich — R.H.) autorzy stwierdzili, że należy skupić się na następującym punkcie w ich teorii: „Głównym tematem książki *Z chaosu ku porządkowi* jest pojmowanie na nowo pojęcia czasu i konstruktywnej roli, jaką odgrywają procesy nieodwracalne w zjawiskach przyrody”².

W końcowej części tej przedmowy autorzy jeszcze raz podkreślają swoje rozumienie konieczności pokonania opozycji „humanistycznej”, historycznego obszaru atemporalnego świata materialistycznego, wzajemnego wzbogacania metodami poznania naukowego, zwłaszcza jeżeli chodzi o postneoklasykę jako pewien typ racjonalności naukowej. Postneoklasyczna nauka ma skutecznie rozwiązywać wszystkie ludzkie, wymierne zadania poznawcze, w tym także problemy poznania prawnego. Jest to nie tylko możliwe z punktu widzenia eurystyki, lecz wręcz niezbędne ze strony praktycznej.

¹ У. Матурана, Ф. Варела, *Древо познания*, przeł. Ю.А. Данилов, Москва 2001.

² И. Пригожин, *Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой*, przeł. Ю.А. Данилов, red. В.И. Аршинов, Ю.Л. Климонтович, Ю.В. Сачков, Москва 1986, s. 7.

Jak zauważa W. Stiopin, do ludzkich i równocześnie wymiernych systemów samorozwojowych należą wszystkie obiekty społeczne, które przebywają w naturalnym dla nich stanie rozwoju historycznego³, włącznie z prawami człowieka w ogóle, oraz w szczególności z prawami człowieka do podatków. Te ostatnie mogą być rozpatrywane, jak pokazuje doświadczenie ich poznania, za pomocą podejść paradygmalnych także jako systemy samoodtwarzalne. Jak wiadomo, systemy samoodtwarzalne to takie systemy, które zawierają komponenty oraz relacje pomiędzy nimi, które mogą samodzielnie odtwarzać zarówno elementy struktury, jak i związki pomiędzy nimi za pomocą wyłącznie działań własnych (operacji, należących do samego systemu, a nie świata zewnętrznego). Jeżeli w procesie odtwarzania systemu, oprócz jego zasobu własnego, uruchomione jest również środowisko zewnętrzne (dla prawa człowieka do podatków takim środowiskiem jest ludzka wymiana transcendentalna dóbr publicznych, inaczej mówiąc, ich możliwość i zaspokojenia własnych potrzeb publicznych), to w takim razie już funkcjonuje system samorozwojowy. Międzynarodowa społeczność naukowa bardzo szybko uświadomiła sobie, że ten nowy paradygmat teorii systemów — koncepcja systemów samorozwojowych — według jej potencjału teoretycznego i poznawczego wykracza daleko poza granice biologii. Nowa koncepcja poznawcza, podobnie jak w swoim czasie paradygmat systemów otwartych Tolkota Parsonsa, została uznana przez Niklasa Luhmanna za metodę socjologii teoretycznej, która nie tylko wyjaśnia problem samodzielnej reprodukcji (samoodtwarzania), lecz także samorozwoju społeczeństwa w postaci zachowania własnej tożsamości i ciągłej ewolucji. Głównie na podstawie tych filozoficznych i metodologicznych zasad później została stworzona przez N. Luhmanna ogólna teoria systemów społecznych⁴. Przy tym, jak wiemy, niemiecki socjolog opierał się nie tylko na idei U. Maturany i F. Varely, lecz także na teorii F. von Thomasa Förstera i Herberta Spencera-Browna, na ich koncepcjach filozoficznych, na zasadzie teorii względności A. Einsteina, na idei cybernetyki, co tylko potwierdza wysoki stopień uniwersalności systemowej wiedzy teoretycznej. Cechą wspólną wszystkich ludzkich i jednocześnie wymiernych systemów samorozwojowych, włącznie z prawem, jest obecność w nich, według W. Kocyka, sporej liczby symetrycznych ułożonych struktur jako ich właściwości fundamentalnych⁵. Dokładnie do takich systemów symetrycznych zgodnie z podejściem antropologii kulturowo-społecznej należy prawo człowieka do podatków. Symetria według T. Romanowskiej to właściwość, która odzwier-

³ В.С. Степин, *Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения*, [w:] *Постнеклассика: философия, наука, культура: Коллективная монография*, red. Л.П. Киященко, В.С. Степин, СПб 2009, s. 264.

⁴ Zob. Н. Луман, *Общество как социальная система*, przeł. А. Антоновского, Москва 2004; *idem*, *Введение в системную теорию*, red. Д. Беккер, przeł. К. Тимофеева, Москва 2007; *idem*, *Социальные системы. Очерк обшей теории*, przeł. И.Д. Газиев, red. Н.А. Головина, СПб 2007.

⁵ А.В. Шубников, *Симметрия в науке и искусстве*, Ижевск-Москва 2004, s. 11.

ciędlą specyfikę strukturalną obiektu pozostającego niezmiennym, gdy zmienia się kolejność układu w przestrzeni i/lub w czasie równych między sobą części danego obiektu. Przy tym autorka konkretyzuje: p o j ę c i e s y m e t r i i m o ż e b y ć r o z s z e r z o n e w przypadku, gdy w sytuacji przekształcania niezmiennie pozostają tylko niektóre cechy obiektu⁶.

Jeszcze bardziej ogólne pojęcie symetrii rozszerza się na skutek obecności danego zjawiska we wszystkich nowych zjawiskach rzeczywistości obiektywnej, którym z natury właściwa jest symetria. Najczęściej, jak wynika z historycznego doświadczenia, odbywa się to za pomocą metody eksplikacji. Dla większej przejrzystości powołałam się na znaną książkę J.A. Szrejdera *Równość, podobieństwo, porządek*. Autor, będąc matematykiem i naukowcem, całkowicie zasadnie dążył do tego, „by te całkiem powszechne kategorie przenieść do sfery ścisłych pojęć matematycznych”⁷. W nauce takie przenoszenie tradycyjnie nazywa się p r o c e d u r ą e k s p l i k a c j i. M. Owczynnikow nie mniej słusznie zauważa, że p o d e j ś c i e e p i s t e m o l o g i c z n e do pojęć przewiduje szeroki kontekst ich rozpatrywania. Tutaj jest ważne, jak podkreśla sam autor, „nie tak e k s p l i k a c j a, jak tak zwana k o n t e k s t u a l i z a c j a, czyli proces włączenia pojęcia w konstrukcje teoretyczne”⁸ danej nauki, które są zdeterminowane właściwościami fundamentalnymi, w naszym przypadku — p e w n y m r o d z a j e m r z e c z y w i s t o ś c i p r a w n e j. W rzeczywistości prawnej w ogóle, a w tym — w p r a w i e d o p o d a t k ó w, s y m e t r y c z n o ś ć oprócz odzwierciedlenia uniwersalnych dla wszystkich przejawów s y m e t r i i cech specyfiki strukturalnej prawa (które pozostają niezmiennie przy zmianach jego p r z e s t r z e n n e g o oraz t e m p o r a l n e g o przywiązania) zawiera s k ł a d n i k k o n t e k s t u a l n y, nieodwracalnie przewidujący rozszerzenie działania zasady symetrii także na krąg o s ó b właściwego prawa, ponieważ poza człowiekiem prawo nie istnieje. W naszym przypadku chodzi o wszystkie osoby będące podmiotami prawa i o ich prawo do podatków. Najbardziej fundamentalnym przejawem systemowości prawa do podatków jest jego symetryczność atrybutywna.

Na czym polega natura immanentnej symetryczności prawa do podatków? Jak już wspomniano, przyczyną, która była podstawą do powstania p r a w a c z ł o w i e k a d o w y m a g a n i a podatków (dóbr publicznych) od Innego, a później również jego z o b o w i ą z a n i e oraz zapewnienie analogicznego prawa Innemu względem tego pierwszego (które, razem biorąc, składają się na prawo do podatków) jest transcendentalna wymiana dóbr publicznych pomiędzy ludźmi. Przy tym zarówno w s p o m n i a n e p r a w o, jak i prawo ogólne postrzegane jest przez ludzi jako niezmienna jakość (skała) ich wolności w każdym czasie, we wszystkich

⁶ Т.Б. Романовская, *Симметрия*, [w:] *Новая философская энциклопедия*, red. В.С. Степин et al., t. 1–4, Москва 2010, t. 3. Н-С, s. 540.

⁷ Ю.А. Шрейдер, *Равенство, сходство, порядок*, Москва 1971, s. 9.

⁸ Н.Ф. Овчинников, *Методологические принципы в истории научной мысли*, wyd. 2, Москва 2003, s. 56.

przejawach ich współegzystowania z Innymi, w naszym wypadku, ich współegzystowania we wspólnym zaspokajaniu dóbr publicznych.

To znaczy, że prawo do wymagania podatków każdego człowieka wobec Innego, a także z obowiązaniami uznania i zapewnienia dokładnego takiego samego prawa do wymagania podatków w stosunku do pierwszej osoby ze strony Innego, są równymi i symetrycznymi we wszystkich ich przejawach oraz parametrach. Oprócz tego również symetrycznymi wobec siebie są prawa i obowiązki wobec Innego podatków oraz ich z obowiązaniami prawne wobec Innych osób. Właśnie to wzbogaca prawo każdego człowieka do podatków przez wspólny interes (ogólnej) sprawy wszystkich ludzi. W celu zapewnienia powszechności (wszechogólności) opodatkowania ludzie tworzą państwo i instytutamentalistyczne. Takie państwo, w odróżnieniu od państwa substytucyjnego, nie ma i nie jest zdolne do posiadania własnego prawa do podatków⁹.

Symetryczność prawa człowieka do podatków, oprócz wyżej wymienionego, przejawia się i przez zasadę symetrii prywatnych oraz publicznych potrzeb człowieka. Powszechnie wiadomo, że zaspokojenie lub niezaspokojenie przez człowieka różnych potrzeb w równym stopniu sprzyja lub nie sprzyja zachowaniu przez człowieka własnej wolności¹⁰. Zwłaszcza w swoim pragnieniu do wolności każdy człowiek jest skłonny przede wszystkim do maksymalizowania swoich potrzeb prywatnych kosztem minimalizacji potrzeb publicznych. Jednak granicami naturalnymi zarówno pierwszego, jak i drugiego tutaj jest natura społeczna człowieka, czyli naturalna niezdolność do całkowitego odejścia od wyznaczonego minimum zawsze konkretnie historycznie zdeterminowanego ogólnego dobra wspólnego, a także niepodzielna natura dóbr publicznych, czyli niezdolność wyłącznie samodzielnego zaspokojenia ich przez człowieka.

Oprócz tego nieodparte dążenie człowieka do wolności także równoważy, harmonizuje, włącza w granice naturalnej symetryczności pragnienie człowieka do maksymalizacji potrzeb własnych i minimalizacji potrzeb publicznych z powodu „ceny” ich zaspokojenia dla każdego, pojedynczego człowieka. Dzieje się tak dlatego, iż dużą ilość potrzeb człowieka lepiej zaspokajając według ogólnie przyjętych standardów jako potrzeby publiczne wspólnie z Innymi, zwłaszcza z powodu osiągnięcia przez człowieka w takim przypadku jeszcze większej wolności.

Tak więc prawo człowieka do dóbr publicznych w relacji z Innym, mówiąc inaczej, prawo wymagające go do dóbr ogólnych, istnieje tylko jednocześnie z zobowiązaniem Innego, które wynika z siły transcendentalnej istoty wymiany dóbr publicznych, przy czym prawa te są symetryczne. Przy zmianie biegunów,

⁹ Szerzej P.A. Гаврилюк, *Эгалитарная (инструментально-потребностная) концепция налогового права*, [w:] *Современные проблемы теории налогового права: материалы международной научной конференции, Воронеж, 4–6 сентября 2007 г.*, red. М.В. Карасева, Воронеж 2007, s. 24–32.

¹⁰ Szerzej P.A. Гаврилюк, *Принцип симетрії приватних та публічних потреб індивіда — теоретичне ядро егалітарної парадигми податкового права*, „Право України” 2009, nr 2, s. 101–108.

kiedy zgodnie z prawem do wymagania zobowiązań zaspokojone zostały potrzeby osoby będącej w pozycji wymagającego, a w przypadku Innego odpowiednio, zgodnie ze zobowiązaniem do przeciwnego prawa wymagania, symetryczność zostaje zachowana. To pozwala wyciągnąć wnioski o podmiotowo-przestrzennej naturze prawa wymagania oraz zobowiązaniu zwrotnym wobec osób podlegających prawu podatkowemu.

Co więcej, w łączności jednoczesnego istnienia praw wymagania i zobowiązań ludzi w ich prawie podatkowym w czystej formie przejawia się idea Pitagorasa o symetrii przeciwstawności, bardziej znana w przyrodoznawstwie jako symetria prawego i lewego¹¹. Profesor filozofii prawa Uniwersytetu w Buenos Aires (Argentyna) R. Giburg nazywa takie prawo *lustrowym* i pisze o nim tak: „prawo lustrzane. Jeśli podmiot ma zobowiązania, to zgodnie z tym zobowiązaniem osoba uzyskująca zysk posiada prawa będące odbiciem czy też odzwierciedleniem obowiązku innego. Jak zatem widać, aby mieć prawo w takim sensie, nie trzeba posiadać zdolności prawnej czy też w ogóle być podmiotem prawa”¹².

Symetryczność praw, wymagań i zobowiązań człowieka jako nieodłącznych składników jego prawa do podatków, jak również symetryczność jego potrzeb publicznych i prywatnych, ujawnia się nie tylko w konkretnych przejawach poszczególnej podmiotowo-przestrzennej symetryczności prawa człowieka do podatków, lecz także, w razem wziętych, składających się na jego treść zasadach zachowania oraz ciągłości transcendentalnej wymiany dóbr publicznych pomiędzy ludźmi. Jeszcze jedną właściwością prawa do podatków jest jego symetryczność temporalna, o której można mówić zwłaszcza dzięki ostatnio aktualnym, filozoficznym badaniom kwantowych i genetycznych procesów w przyrodzie, a w tym i dzięki powstaniu temporalnej koncepcji rzeczy w istocie i prawniej. Tak twierdził O. Stowba w omówionych wyżej tezach. Z kluczowymi filozoficzno-metodologicznymi ideami o właściwościach symetrii temporalnych można zapoznać się w pracy amerykańskiego filozofa I połowy XX wieku H. Reichenbacha *Kierunek czasu*. Jak wiadomo, praca ta jest poświęcona pojmowaniu samodzielnie rozwijających się fenomenów i odbywających się w nich procesów. Prawo ogólne i podatkowe prawo człowieka w szczególności jako sposoby odpowiedniego współzestawiania z Innym należą właśnie do takich fenomenów.

¹¹ И. Кант, *О первом основании различия сторон в пространстве*. Сочинения, т. 1–2, т. 2, s. 376; П. Кюри, *О симметрии в физических явлениях: симметрия электрического и магнитного полей*, [w:] *idem, Избранные труды*, przeł. Н.Н. Андреев et al., red. i przypisy Н.Н. Андреев, Л.С. Саонов, Москва 1966, s. 95; Ю.А. Урманцев, *О философском и естественнонаучном значении проявлений „правизны” и „левизны” в живой природе. О сущности жизни*, red. Г.М. Франк et al., Москва 1964, s. 170–191; *idem, О природе правого и левого (основы теории диссфакторов)*. *Принцип симметрии*, Москва 1978, s. 180–195; *idem, Симметрия природы и природа симметрии*, Москва 1974.

¹² P. Giburg, *Про права*, „Философия права і загальна теорія права” 2013, nr 1, s. 101.

Z tego powodu filozoficzno-metodologiczne podstawy, oceny oraz wnioski wyżej wymienionej pracy mają bezpośrednie znaczenie dla poznania tych fenomenów. H. Reichenbach na przykładzie z i a r n a i k ł o s a pszenicy, jaki się rozwinął z niego, pokazał n i e r o z ł ą c z n o ś ć i c h t o ż s a m o ś c i ś c i, a także istotne cechy odmienności tego procesu, który się rozwija, nawet pewną p r z e c i w s t a w n o ś ć konkretnych jego przejawów w różnych momentach czasu i jednocześnie n i e z m i e n n o ś ć t r e ś c i. Autor zaproponował, aby fenomen tych obiektów, które rozwijają się samodzielnie i jednocześnie w swojej istocie pozostają takie same, nazywać f e n o m e n e m i c h t o ż s a m o ś c i g e n e t y c z n e j.

Według H. Reichenbacha f e n o m e n y t o ż s a m o ś c i g e n e t y c z n e j nie ograniczają się tylko do obszaru biologii, lecz c h a r a k t e r y z u j ą s i ę t o t a l n o ś c i ą. „Jakikolwiek wydarzenie — pisze autor — jest logicznie tożsame, jednak kiedy mówimy, że różne wydarzenia są stanami tego samego zjawiska, to wykorzystujemy r e l a c j ę i d e n t y c z n o ś c i g e n e t y c z n e j, która jest przyczyną tych wydarzeń. Każde dwa wydarzenia — podkreśla — należące do tej serii nazywają się tożsamymi genetycznie. Stąd relacja tożsamości genetycznej jest podwójną funkcją propozycyjną, która ma charakter symetryczny, przejściowy i refleksywny”¹³.

Jak przekonuje dogłębna analiza pracy H. Reichenbacha, p o j ę c i e t o ż s a m o ś c i g e n e t y c z n e j ma w niej dość duży zakres stosowania. Autor uwzględnia różne typy tożsamości: genetyczną tożsamość rzeczy, genetyczną tożsamość wydarzeń, genetyczną tożsamość procesów, genetyczną tożsamość stanów itp. Wiele z nich odznacza się t r a n z y t y w n o ś c i ą. Przy czym we wszystkich przypadkach badacz proponuje rozwiązać problem tożsamości genetycznej za pomocą odpowiedniego (właściwego) zasobu językowego. Na przykład, pisze H. Reichenbach, zdanie: „To jest stare drzewo”, sformułowane j ę z y k i e m r z e c z y, można byłoby błędnie przetłumaczyć na język wydarzeń w następujący sposób: „wszystkie wydarzenia, składające się na to drzewo, są stare”.

Poprawne tłumaczenie tego zdania w ostatnim przypadku, zgodnie z H. Reichenbachem, jest następujące: „Pierwsze wydarzenie, składające się na drzewo, oddalone przez odległy odcinek czasowy od wydarzeń danego momentu”¹⁴.

Uważam za słuszne, by zwrócić uwagę na to, że kiedy H. Reichenbach klasyfikuje typy tożsamości genetycznej, to liczy się z j a k ą k o l w i e k z m i a n ą, p r z y k t ó r e j p o j a w i a s i ę p r o b l e m t o ż s a m o ś c i f e n o m e n ó w r z e c z y w i s t o ś c i. W jakości oznaczenia, które obejmuje wszystkie typy danych fenomenów, autor wprowadził pojęcie substytucyjnej tożsamości genetycznej, a do jakości jej formy najwyższej — [pojęcie] tożsamości nieustannie zmieniającej się, która jest wynikiem funkcjonującej w rzeczywistości symetrii totalnej. Owo zjawisko

¹³ Г. Рейхенбах, *Направление времени*, przeł. Ю.Б. Молчанов, Ю.В. Сачков, Москва 1962, s. 58–59.

¹⁴ *Ibidem*, s. 297.

określił pojęciem funkcjonalnej tożsamości genetycznej (symetrii)¹⁵, której jednym z klasycznych przykładów jest prawo człowieka do podatków.

Wyżej zostało przeanalizowane podmiotowe działanie prawa człowieka do podatków, czyli jego działanie w przestrzeni. Przy tym okazało się, że jego działaniu odpowiada ścisła symetryczność. Owa właściwość symetryczności także determinuje działanie i prawo do podatków w czasie. Omówiona w kategoriach ogólnych filozofia występowania symetrycznych fenomenów rzeczywistości w czasach H. Reichenbacha, a także temporalna koncepcja rzeczywistości prawnej O. Stowby to klucze filozoficzno-metodologiczne do poznania temporalności i prawa człowieka do podatków.

Zgodnie z temporalną koncepcją rzeczywistości prawnej O. Stowby, prawo człowieka do podatków nie jest samodzielnym tworem, lecz tylko sposobem prawnego istnienia człowieka w czasie prawnym w wyniku normalizacji transcendentальной wymiany dóbr publicznych pomiędzy ludźmi, która jest następstwem określonego działania. Przez takie działanie w prawie podatkowym jednego człowieka wobec Innego pojawia się aktualizowane prawo roszczenia ogólnych dóbr publicznych: czy będzie zrozumiane przez Innego, czy zdobędzie jego akceptację, czy będzie przekształcone w zobowiązanie zgodne z roszczeniem do korzystania z dóbr publicznych i czy w stopniu należnym dana osoba skorzysta z dobra publicznego. Całe doświadczenie historyczne prawa człowieka do podatku, zawarte w jego antropologicznie społeczno-kulturowym kodzie, ukierunkowuje Innego do pozytywnej odpowiedzi wobec osoby mającej prawo do roszczenia, orientuje go na spełnienie należnego zobowiązania celem realizacji skierowanego do niego prawa człowieka, ponieważ pozytywna odpowiedź skierowana do osoby wnoszącej roszczenie do dóbr publicznych stwarza analogiczną możliwość roszczenia zwrotnego do osoby wnoszącej roszczenie uprzednio, przy czym ten ostatni odnajduje się w takiej sytuacji prawnej, gdy jest zobowiązany do podjęcia zobowiązania symetrycznego, które zapewni takie samo dobro publiczne wobec Innego. Jak słusznie zauważa O. Stowba, „prawo jako byt (bycie istnienia prawnego) ujawnia się w zlokalizowanym odcinku czasowym między działaniem i działaniem wzajemnym, uwidaczniając się w przypadku rzeczywistego oraz potencjalnego niespełnienia odpowiedniego działania”¹⁶. Przy tym autor zwraca uwagę

¹⁵ Jak stwierdził P. Devis, który specjalnie badał filozoficzne i metodologiczne aspekty symetrii w przyrodzie, „zasada symetrii jest decydującą zasadą metodologiczną i we współczesnych próbach skonstruowania przekonującej teorii, która obejmowałaby w jednym działającym metodologicznie pojęciu jedność oraz interakcję, zarówno tego, co się zachowuje, jak i tego, co się zmienia (w tym także sposobem kwantowym). Teraz nie ma żadnych wątpliwości, iż **dokładnie symetria jest tym kluczem do zrozumienia natury rzeczy interakcji**” (wyróżnienie moje — R.H.). П. Девис, *Суперсила (поиски единой теории природы)*, przeł. Ю.А. Данилов, Ю.Г. Рудой, red. Е.М. Лейкин, Москва 1989, s. 123.

¹⁶ А.В. Стомба, *Что есть право?*, „Правоведение” 2013, nr 4, s. 183.

na pewną paradoksalność współistnienia działań prawnych i konsekwencji prawnych. „Jeśli działanie prawne spotyka się z niewspółmiernymi konsekwencjami, prawo »wyczerpuje się«, »znika«, tzn. sytuacja prawna »zostaje wyczerpana«¹⁷. O. Stowba stwierdza, iż działanie prawne wyczerpuje się tylko wtedy, gdy konsekwencje prawne okazują się d z i a ł a n i a m i w s p ó ł m i e r n y m i. Jeżeli konsekwencje odchylają się od niego w jakąkolwiek stronę, na przykład kara za popełniony czyn była za bardzo surowa lub zbyt łagodna za popełniony delikt, to prawo wymagającego nie spełnia się, ono jakoby „zawiesza się”, podaje się w wątpliwość. W takim przypadku prawu do pomocy przychodzi, według O. Stowby, istnienie prawne — pozytywne normy prawne, umowy, dowody, czyli wszystko to, co pomaga prawu spełnić się, mówiąc inaczej, zabezpiecza wystąpienie odpowiednich do dokonanych przez podmiot prawa działań, konsekwencji prawnych.

Przy tym O. Stowba w swojej należnie argumentowej i logicznej prezentacji neoklasycznej wersji temporalnej koncepcji rzeczywistości prawnej jakoby między innymi zaznacza: „Jednocześnie odpowiednie działanie (konsekwencje prawne) może stać się pierwszym działaniem w stosunku do jakichkolwiek innych konsekwencji prawnych (na przykład sytuacja kontroferty w prawie cywilnym¹⁸)”, lecz dalej nie rozwija tego zdania, pozostawiając go bez rozpatrywania. Z punktu widzenia uzasadnienia temporalnej koncepcji rzeczywistości prawnej nie jest to na tyle istotne, chociaż ważne. Z punktu widzenia analizy temporalnych symetrycznych właściwości człowieka do podatku ma to natomiast kluczowe znaczenie.

Rzecz polega na tym, iż istnienie człowieka odznacza się przerwalnie-nieprzerwanym charakterem. Ludzie pojawiają się w życiu i odchodzą z niego, a ludzkość jako gatunek trwa. Oprócz tego na poziomie konkretnego człowieka fundamentalna właściwość przerywania, czyli jednoczesnej ciągłości i nieciągłości bycia człowieka, także zostaje zachowana. To w odpowiedni sposób odzwierciedla społeczne potrzeby człowieka, które są zapewniane za pomocą (lub za pośrednictwem) prawa do podatku. Stąd też prawo człowieka do dóbr publicznych i zobowiązanie Innego do realizacji danego prawa oraz związane z tym wymagania możemy rozpatrywać teoretycznie jak wyczerpanie konkretnego stosunku prawnego jako samowygazanie konkretnego stosunku prawnego jako samowygazanie swoistego kwantu prawa.

W rzeczywistości dzieje się zapewne inaczej. Jeszcze w czasowych granicach prawnych pierwotnego kwantu prawa podatkowego pojawia się następny jego kwant. Zobowiązanie podatkowe Innego, z którego wykonaniem kończy się (zamyka się) kwant pierwotny prawa podatkowego osoby uprawnionej do dóbr publicznych, w swoim działaniu odwrotnym implikuje jednocześnie pojawienie się prawa do roszczenia już w granicach czasowych drugiego kwantu

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

prawa podatkowego osoby, która częściowo już zaspokoili analogiczne pierwotne prawo do wymagania, realizując zobowiązania własne, następnie oczekując na realizację analogicznego zobowiązania ze strony pierwszej uprawnionej do tego osoby. Ten proces został obdarzony wszystkimi właściwościami funkcjonalnej tożsamości genetycznej, opisanej z filozoficzno-metodologicznego punktu widzenia przez amerykańskiego filozofa H. Reichenbacha.

Jeżeli pierwotnie mamy kwant prawa podatkowego składający się z pary: prawo człowieka do roszczenia – podatkowe zobowiązanie Innego, to następny kwant podatkowego prawa człowieka obowiązkowo będzie składał się z pary: prawo do roszczenia Innego — zobowiązanie uprawnionego do roszczenia pioniera i tak w nieskończoność. Ścisły związek wszystkich kwantów prawa do podatku jest zapewniony przez osobę, która bierze na siebie zobowiązanie podatkowe. Dlatego całkiem nieprzypadkowe jest to, iż p o d a t k o w e p r a w o c z ł o w i e k a zarówno w przeszłości, jak i obecnie zaliczane jest do p r a w a zobowiązań.

Analiza działań prawa podatkowego w czasie także ujawnia obecność fenomenu symetrii przeciwstawności, lecz tym razem nie interpersonalnych, lecz temporalnych. Jeśli w pierwotnym kwancie prawa do podatków pewna osoba była s t r o n ą p o s i a d a j ą c ą p r a w o d o r o s z c z e n i a, to w następnym kwancie prawa podatkowego osoba ta nieuchronnie staje się s t r o n ą z o b o w i ą z a n ą. I odwrotnie, strona, która była z o b o w i ą z a n a, zostaje stroną p o s i a d a j ą c a p r a w o d o r o s z c z e n i a, natomiast posiadająca prawo — stroną zobowiązaną. Symetryczność prawa do podatku jest jedną z najbardziej fundamentalnych właściwości. Owa symetryczność różni się od a s y m e t r y c z n o ś c i p o d a t k o w e g o p r a w a p a ń s t w a s u b s t y t u c j o n a l n e g o według etatystycznej doktryny opodatkowania. Symetryczność prawa podatkowego jest niewyczerpanym źródłem jego działania i rozwoju. Symetryczność ta odzwierciedla taki sam symetryczny proces transcendentalnej wymiany dóbr publicznych pomiędzy ludźmi. S y m e t r y c z n o ś ć p r a w a p o d a t k o w e g o jest najistotniejszym warunkiem jej zasadniczo innej i niezrównanie wyższej, aniżeli w etatystycznym prawie podatkowym, efektywności i skuteczności.

Wnioski. Symetryczność prawa podatkowego jest atrybutywną i najbardziej fundamentalną właściwością prawa człowieka do podatków, która przejawia się zarówno w czasie, jak i przestrzeni. Przestrzenna symetryczność prawa do podatków przejawia się w prawidłowościach oraz naturze interakcji różnych podmiotów w zakresie prawa podatkowego. Jeżeli jedna osoba występuje z roszczeniami prawnymi, to inna musi mieć obowiązek prawny w odniesieniu do tej i odwrotnie. Analiza działania prawa do podatków ujawnia również obecność fenomenu symetrii przeciwieństw, ale w tym przypadku nie interpersonalnych, lecz temporalnych.

Jeśli w pierwotnym kwancie prawa do podatków pewna osoba posiadała prawo do roszczenia, to w następnym kwancie prawa do podatków staje się ona nieuchronnie stroną zobowiązującą. I odwrotnie, strona zobowiązana staje się osobą posiadającą prawo do roszczenia, gdyż osoba domagająca się realizacji roszczeń zostaje osobą samozobowiązującą.

Руслана Гаврилук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

dekanlaw@lnu.ua

Симетричність права людини на податки

Розглядаючи питання про поняття і природу права людини на податки, ми дійшли висновку, що з філософсько-методологічних позицій антропосоціокультурного підходу та його парадигми трансцендентального обміну між людьми дане право є нічим іншим, як *способом буття людини з Іншим* по трансцендентальному обміну між ними публічними благами. Звідси очевидно, що *фундаментальні властивості людини* як системоутворюючого чинника визначають якості і її права на податки, як однієї з функцій людини. Тобто, право людини на податки належить до апріорно системних явищ, точніше кажучи, до самовідтворюючих систем, як і власне людина.

Вперше загальнотеоретична відповідь на запитання про способи самозбереження, самовідворення та саморозвитку *системи* у її ідентичності та неминучій еволюційній змінності була отримана, як відомо, в дослідженнях процесів існування життя на Землі на рівні живої клітини ще на межі другої і третьої третини ХХ ст. нині всесвітньо відомими чилійськими нейробіологами *Умберто Р. Матураною та Франціско Х. Варелою*. Вони, всебічно проаналізувавши та осмисливши величезний масив емпіричних даних, одержаних самими, і загальновідомого практичного досвіду, запропонували принципово нову, кардинально відмінну від усіх попередніх *концепцію саморозвитку живих систем*, від найпростіших до людини включно, їх походження та еволюції і тим самим започаткували становлення нової міждисциплінарної наукової парадигми, нові погляди на мову і її роль у людській комунікації та еволюції. В основу даної парадигми вони поклали принцип: “Живі системи — це пізнаючі системи, а життя — це процес пізнання”. Їх книга “Дерево пізнання”, у якій

викладена *концепція живих систем*, на заході уже давно стала інтелектуальним бестселером¹.

Це спостереження відомих чилійських вчених блискуче підтвердили дещо пізніше відомий бельгійський фізикімік, лауреат Нобелівської премії у галузі хімічної термодинаміки *Ілля Пригожин* та бувший його науковий співробітник *Ізабелла Стенгерс* у книзі “Порядок із хаосу. Новий діалог людини з природою”. У передмові “До радянського читача” (книга вперше вийшла у перекладі російською мовою ще за часів Радянського Союзу — Г.Р.) автори книги знайшли за доцільне акцентувати увагу на наступному положенні своєї теорії: “Головна тема книги «Порядок із хаосу» — *перевідкриття поняття часу і конструктивна роль, яку незворотні процеси відіграють у явищах природи*”². А в завершенні цієї передмови автори ще раз підкреслюють своє розуміння необхідності “подолання протиставлення «людської», історичної сфери атемпоральному матеріальному світу, взаємозбагачення методами наукового пізнання, особливо якщо мова ведеться про постнекласику як тип наукової раціональності. Постнекласичній науці по силах успішно розв’язувати усі людиномірні пізнавальні завдання, в тім числі і проблеми правопізнання. Це не лише *можливо* з евристичної точки зору, але й *необхідно* з практичного боку.

Як зазначає В.С. Стєпін, до людиномірних саморозвиваючих систем належать в тім числі усі *соціальні об’єкти*, що перебувають у природному для них стані історичного розвитку³, включно з *правами людини* в цілому та *правом людини на податки* зокрема. Останні можуть розглядатися, як засвідчує досвід їх пізнання за допомогою різних парадигмальних підходів, і як самовідтворюючі системи. Як відомо, самовідтворюючі — це такі системи, які складаються з компонентів та відносин між ними, що здатні самостійно відтворювати як *елементи структури*, так і зв’язки між ними за допомогою лише власних дій (операцій, що належать до самої системи, а не оточуючого світу). Якщо ж у процесі відтворення системи, крім її внутрішніх ресурсів, задіяне і зовнішнє середовище (для права людини на податки таким середовищем виступає трансцендентальний обмін людей публічними благами, іншими словами, їх *можливостями* задоволення власних публічних потреб), то уже функціонує саморозвиваюча система.

¹ Матурана У, Варела Ф., Древо познання / Умберто М., Франциско В. / Пер. с англ. Ю.А.Данилова. — М.: Прогресс-Традиция, 2001. — 224 с.

² Пригожин И., Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / *Илья Пригожин, Изабелла Стенгерс*; [пер. с англ. Ю.А. Данилова; общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича и Ю.В. Сачкова]. — М.: Прогресс, 1986. — С. 7.

³ Степин В.С., Классика, неклассика, постнеклассика: критерии различения// Постнеклассика: философия, наука, культура: Коллективная монография / Отв. ред. Л.П. Киященко и В.С. Степин. — С. 264 .

Світове наукове співтовариство дуже швидко усвідомило, що ця нова парадигма системної теорії — *концепція саморозвиваючих систем* — за її теоретико-пізнавальним потенціалом вийшла далеко за предметні межі біології. Нову пізнавальну концепцію, як у свій час *Толкот Парсонс* парадигму відкритих систем, *Ніклас Луман* зробив методом теоретичної соціології, який не тільки пояснює проблему *самовідтворення*, але й *саморозвитку* суспільства, як збереження його ідентичності, так і його безперервного еволюціонування. Саме на основі цих філософсько-методологічних засад пізніше була створена НЛуманом *загальна теорія соціальних систем*⁴. При цьому, як відомо, німецький соціолог спирався не лише на ідеї У. Матурани й Ф. Варели, але і на теорії Ф. фон Фьорстера і Г. Спенсера-Брауна, на їх філософські концепції форми, на принципи теорії відносності А. Ейнштейна, на ідеї кібернетики, що тільки підтверджує високу міру універсальності системно-теоретичного знання.

Спільною характерною рисою усіх саморозвиваючих людиномірних систем, з *правом* включно, є наявність у них, за словами В.А. Копчика, значної множини *симетрично влаштованих структур* як їх фундаментальних властивостей⁵. Саме до таких симетричних систем з позицій антропосоціокультурного підходу до їх розуміння повністю належить і право людини на податки. *Симетрія*, згідно Т.Б. Романовської — це властивість, яка відображає структурну особливість об'єкта, що залишається незмінним при змінні порядку розташування у просторі та/або часі рівних між собою частин даного об'єкта. При цьому вона конкретизує, що *поняття симетрії може бути розширено* на випадок, коли незмінними при перетворенні залишаються тільки деякі характеристики об'єкта⁶.

Ще більше *розширюється загальне поняття симетрії* від фіксації наявності даного явища у все нових феноменах об'єктивної реальності, яким за їх природою *властива* симетричність. Найчастіше, як переконає історичний досвід, це відбувається *методом експлікації*. Для більшої наочності пошлемося у якості прикладу на відому книгу Ю.А. Шрейдера "Рівність, подібність, порядок", автор якої як математик та науковець цілком обґрунтовано побачив своє завдання у тому, "щоб ці зовсім буденні категорії перевести у ранг точ-

⁴ Див.: Луман Н., Общество как социальная система : / Никлас Луман; [пер. с нем. А. Антоновского]. — М.: Изд-во «Логос», 2004. — 232 с.; Луман Н., Введение в системную теорию / Луман Н.; [под ред. Д. Беккера; пер. с нем. К. Тимофеевой]. — М.: Издательство «Логос», 2007. — 360 с.; Луман Н., Социальные системы. Очерк общей теории. / Луман Н.; [пер. с нем. И. Д. Газиева; под ред. Н.А. Головина]. — СПб.: Наука, 2007. — 643 с.

⁵ Шубников А.В., Симметрия в науке и искусстве / А.В. Шубников, В. Копчик. — М.: Ижевск, 2004. — С. 11.

⁶ Романовская Т.Б., Симметрия / Т.Б. Романовская // Новая философская энциклопедия: в 4 т. / [ред. совет: Степин В.С., Гусейнов А.А., Семигин Г.Ю., Огурцов А.П. и др.]. — М.: Мысль, 2010. — Т. 3: Н-С. — С. 540.

них математичних понять”⁷. Саме таке переведення традиційно називається у наукознавстві *процедурою експлікації*. Щоправда, М.Ф. Овчинников не менш резонно зауважує з даного приводу, що *епістемологічний підхід* до понять передбачає широкий контекст їх розгляду. Тут важлива, підкреслює він, “не стільки *експлікація*, скільки, якщо допустимо так казати, *контекстуалізація*, тобто, *процес включення* поняття в теоретичні конструкції”⁸ відповідної науки, зумовлені фундаментальними властивостями у нашому випадку *правової реальності певного виду*.

У *правовій реальності* в цілому, в тім числі *праві людини на податки* як її невід’ємній частині *симетричність* поряд з відображенням універсальних для усіх випадків *симетрії* структурних особливостей права, що залишаються незмінними при змінах його **просторової** та **темпоральної** прив’язки, **контекстуальна складова** її з неминучістю передбачає поширення дії принципу симетрії також на **коло осіб** відповідного права, оскільки поза людиною права немає. У нашому випадку мова іде про усіх людей-суб’єктів їх права на податки. Найфундаментальнішим проявом системності права людини на податки є його *атрибутивна симетричність*.

У чому ж саме полягає природа іманентної симетричності права людини на податки? Як уже зазначалося вище, основоположною причиною виникнення спочатку *права вимоги* людини на податки (публічні блага) до Іншого, а опісля і її *зобов’язання* визнати та задовольнити аналогічне право вимоги до неї з боку цього Іншого, які, взяті разом, і складають право людини на податки, є трансцендентальний обмін між людьми публічними благами. При чому *дане право*, як і право в цілому, сприймається людьми у якості рівного мірила (масштабу) їх свободи у всі часи, у всіх проявах їх співбуття з Іншими, у нашому випадку їх спів-буття щодо спільного задоволення їх публічних благ.

Це означає, що як *право вимоги* кожної людини на податки до Іншого, так і її *зобов’язання* визнати і задовольнити таке ж право вимоги до неї з боку Іншого на податки *рівні* і *симетричні* у всіх їх сутнісних проявах та параметрах. Крім того, також *симетричні* між собою *права вимоги* кожного Іншого на податки та їх податкові *зобов’язання* перед Іншими особами. Це збагачує право кожної людини на податки якістю спільної (загальної) справи усіх людей. З метою гарантування публічності (всезагальності) оподаткування люди створюють *інструментальну державу*. Така держава, на відміну від держави субстанційної, не має і не може мати в принципі власного права на податки⁹.

⁷ Шрейдер Ю.А., Равенство, сходство, порядок / Ю.А. Шрейдер. — М.: Наука, 1971. — С. 9.

⁸ Овчинников Н.Ф., Методологические принципы в истории научной мысли / Н.Ф. Овчинников. — [изд. 2-е, стереотипное]. — М.: Эдиториал УРСС, 2003. — С. 56.

⁹ Детальніше про це див.: Гаврилюк Р.А., Эгалитарная (инструментально-потребностная) концепция налогового права / Р.А. Гаврилюк // Современные проблемы теории налогового права: материалы международной научной конференции. Воронеж, 4–6 сентября 2007 г. / [под ред. М.В. Карасевой]. — Воронеж: Изд-во Воронежского гос. университета, 2007. — С. 24–32.

Симетричність права людини на податки, крім вищевикладеного, проявляється і через принцип симетрії приватних і публічних потреб людини¹⁰. Загальновідомо, що задоволення чи незадоволення людиною як тих, так і інших потреб в однаковій мірі сприяє або не сприяє здійсненню людиною власної свободи. Зокрема, у своєму прагненні до свободи кожна людина схильна, насамперед, *максимізувати свої приватні потреби* за рахунок відповідної *мінімізації потреб публічних*. Однак природними межами як першого, так і другого тут є насамперед *суспільна природа людини* (тобто, природна неможливість її повної відмови від певного мінімуму, завжди конкретно-історично зумовленого, загального блага), а також *неподільна природа публічних благ*, тобто, неможливість лише самостійного задоволення їх людиною особисто.

Крім того, непереборне природне устремління людини до свободи також врівноважує, гармонізує, повертає у *природні межі симетричності* прагнення людини до максимізації її *приватних потреб* і мінімізації публічних потреб людини з *причини* “ціни” їх задоволення для кожної окремо взятої людини: чимало з приватних потреб для людини вигідніше та ефективніше, насамперед з причини досягнення нею все тієї ж більшої свободи, задовольняти за загальноприйнятими стандартами *спільно з іншими як потреби публічні*.

Таким чином, право вимоги однієї людини до Іншої на одержання публічних благ, іншими словами, *право правовимагача* на загальні блага існує тільки одночасно зі *зобов’язанням* Іншого в силу трансцендентальної природи обміну публічними благами, *вони симетричні*. При зміні полюсів внаслідок задоволення потреби у публічних благах людиною-правовимогачем із його *права вимоги на зобов’язання*, а в Іншого, відповідно, із *зобов’язання на зустрічне право вимоги* симетричність їх зберігається. Це дозволяє нам зробити достатньо обґрунтований висновок про *посуб’єктно-просторову симетричність природи права вимоги та зустрічного йому зобов’язання людей у їх податковому праві*.

Більше того, у нерозривності одночасного існування прав вимоги і зобов’язань людей у їх податковому праві в чистому вигляді проявляється, матеріалізується піфагорійська ідея про *симетрію протилежностей*, більш відому у природознавстві як *симетрія правого і лівого*¹¹. Професор філософії

¹⁰ Детальніше про це див.: Гаврилюк Р., Принцип симетрії приватних та публічних потреб індивіда — теоретичне ядро егалітарної парадигми податкового права / Р. Гаврилюк // Право України. — 2009. — № 2. — С. 101–108.

¹¹ Кант И., О первом основании различия сторон в пространстве [пер. с нем.] // Кант И., Сочинения: в 6 т. Т. 2. — С. 376; Кюри П., О симметрии в физических явлениях: симметрия электрического и магнитного полей / Пьер Кюри // Кюри П., Избранные труды / Пьер Кюри; [пер. с фр. Н.Н. Андреева и др.; ред. и примеч. Н.Н. Андреева и Л.С. Сазонова]. — М.: Наука, 1966. — С. 95; Урманцев Ю.А., О философском и естественнонаучном значении проявлений «правизны» и «левизны» в живой природе / Ю.А. Урманцев // О сущности жизни : [сб. статей] / [под ред. Г.М. Франка (отв. ред.) и др.]. — М.: Наука, 1964. — С. 170–191; Урманцев Ю.А.,

права Університету Буенос-Айреса (Аргентина) Р. Гібурґ називає таке право *дзеркальним* і пише про нього: “дзеркальне право. Якщо суб’єкт має зобов’язання, вигодонабувач за цим зобов’язанням має право, що полягає просто у відбитку, або дзеркальному відображенні, обов’язку іншого. Як бачимо, для того, щоб мати право у цьому сенсі, не обов’язково бути не тільки дієздатною особою, а й навіть суб’єктом права взагалі”¹².

Симетричність прав вимоги і зобов’язань людини як невід’ємних складових її права на податки, як і симетричність її приватних і публічних потреб, є не лише конкретними проявами *посуб’єктно-просторової симетричності права людини на податки, але й, разом взяті, складають зміст принципу збереження та безперервності трансцендентального обміну публічними благами між людьми*.

Ще однією важливою властивістю права людини на податки є його *темпоральна симетричність*, яку можливо пізнати насамперед завдяки філософським дослідженням *квантових* та *генетичних процесів* у природі, що активізувалися останнім часом, в тім числі і завдяки появі *темпоральної концепції правової реальності* О.В. Стівби, у найголовніших положеннях своїх уже викладеної нами вище.

Зокрема, ключові філософсько-методологічні ідеї про властивості темпоральних симетрій можна знайти у роботі американського філософа першої половини і середини ХХ ст. Г. Рейхенбаха “Напряму часу”. Як відомо, вона присвячена осмисленню феноменів, що саморозвиваються, та процесів, які відбуваються у них. Право в цілому та податкове право людини зокрема як способи її відповідного співбуття з Іншим повністю належать саме до таких феноменів, а тому філософсько-методологічні положення, оцінки та висновки вищезначеної роботи мають безпосереднє значення і для їх пізнання. Г. Рейхенбах на прикладі *зерна пшениці* та *колоса пшениці*, який розвинувся з нього, показав *нерозривність їх тотожності*, а також суттєві відмінності цього процесу, що саморозвивається, навіть певну *протилежність* конкретних проявів його у різні моменти часу та водночас *сутнісну незмінність*. Він запропонував називати феномен тих об’єктів, що саморозвиваються і водночас залишаються в принципі тими самими, *феноменом їх генетичної тотожності*.

Згідно Г. Рейхенбаха, *феномени генетичної тотожності* сферою біології не вичерпуються, вони *відзначаються тотальністю*. “Будь-яка подія, — пише він, — логічно тотожна сама із собою, проте коли ми говоримо, що різні події є станами однієї і тієї ж речі, то ми використовуємо *відношення генетичної тотожності*, що має силу для цих подій. Будь-які дві події, — підкреслює

О природе правого и левого (основы теории диссфакторов) / Ю.А. Урманцев // Принцип симметрии. — М.: Наука, 1978. — С. 180–195; Урманцев Ю.А., Симметрия природы и природа симметрии / Ю.А. Урманцев. — М.: Мысль, 1974. — 229 с. та ін.

¹² Гібурґ Р., Про права / Р. Гібурґ // Філософія права і загальна теорія права. — 2013. — № 1. — С. 101.

він, — що належать до цієї серії, називаються генетично тотожними. Звідси відношення генетичної тотожності є двомісною пропозиційною функцією, яка симетрична, транзитивна і рефлексивна”¹³.

Як переконає ґрунтовний аналіз роботи Г. Рейхенбаха “Напря́м часу”, *поняття генетичної тотожності* має у нього досить широку сферу застосування. Він розглядає різні типи генетичної тотожності: генетичну тотожність речей, генетичну тотожність подій, генетичну тотожність процесів, генетичну тотожність станів і т.д. Чимало цих феноменів відзначаються *транзитивністю*. Причому у всіх випадках він прагне розв’язати проблему генетичної тотожності шляхом застосування відповідних (адекватних) мовних засобів. Наприклад, пише Г. Рейхенбах, речення *це дерево старе*, сформульоване *мовою речей*, було б помилково перекласти на мову подій наступним чином: *усі події, які складають це дерево, старі*. Правильний переклад даного речення в останньому випадку, згідно Г. Рейхенбаха, буде наступним: “Перша подія, що складає це дерево, відділена великим відрізком часу від подій даного моменту”¹⁴.

Вважаємо за доцільне звернути увагу і на ту обставину, що коли Г. Рейхенбах класифікує *типи* генетичної тотожності, то він враховує *будь-яку зміну, при якій виникає проблема тотожності феноменів дійсності*. У якості позначення, що охоплює усі типи даних феноменів, він запровадив поняття *субстанційної генетичної тотожності*, а у якості її найважливішої форми — *тотожності, що безперервно змінюється як прояв тотальної симетрії в дійсності*. Дане явище він позначив поняттям *функціональної генетичної тотожності (симетрії)*¹⁵, одним з класичних прикладів якої є право людини на податки.

Вище нами було проаналізовано *посуб’єктну дію* права людини на податки, іншими словами, його дію у просторі. При цьому було виявлено, що даній його дії властива *строга симетричність*. Ця ж властивість симетричності також визначає дію і права людини на податки у часі. Філософсько-методологічними ключами до пізнання *темпоральності* права людини на податки, як уже зазначалося, і є вищевикладена нами у найзагальніших рисах філософія буття

¹³ Рейхенбах Г., Направление времени / Ганс Рейхенбах; [пер. с англ. Ю.Б. Молчанова и Ю.В. Сачкова]. — М.: Изд-во иностранной литературы. — 1962. — С. 58–59.

¹⁴ Райхенбах Г., Направление времени. — С. 297.

¹⁵ Як дійшов висновку П. Девіс, який спеціально вивчав філософсько-методологічні аспекти симетрії у природі, принцип симетрії є вирішальним методологічним принципом і в сучасних спробах побудувати переконливу теорію, яка б охоплювала у єдиному методологічному працюючому понятті єдність і взаємодію як того, що *зберігається*, так і того, що *змінюється* (в тім числі *квантовим чином*). Тепер уже ні у кого не виникає сумнівів, що **саме симетрія є ключем до розуміння природи взаємодій**” (виділено мною — Г.Р.) (Девіс П., Суперсила (поиск единой теории природы) / Пол Девис; [пер. с англ. Ю.А. Данилова, Ю.Г. Рудого; под ред. Е.М. Лейкина]. — М.: Мир, 1989. — С. 123).

симетричних феноменів реальності у часі Г. Рейхенбаха, а також темпоральна концепція правової реальності О.В. Стовби.

Згідно темпоральної концепції правової реальності О.В. Стовби, **право людини на податки не самостійна сутність, а лише спосіб правового буття людини у правовому часі з приводу вноормування трансцендентального обміну між людьми публічними благами, який породжує певне діяння.** Таким діянням у податковому праві людини постає актуалізоване *право вимоги* однієї людини до Іншої на загальні публічні блага: чи зустрине воно розуміння Іншого, його належний відгук і чи трансформується воно у його *зобов'язання* відносно правовимагача на надання публічних благ і чи в необхідному обсязі він одержить блага? Увесь історичний досвід реалізації податкового права людини, сконцентрований у його антропосоціокультурному коді, націлює Іншого на позитивну відповідь правовимагача публічних благ, орієнтує його на взяття на себе належного зобов'язання по забезпеченню зверненого до нього права людини, оскільки позитивна відповідь правовимагача публічних благ з його боку надасть Іншому аналогічну можливість зустрічної вимоги публічних благ від первісного правовимагача, а останнього поставить у *правову ситуацію обов'язкового взяття* зі свого боку перед Іншим симетричного відповідного *зобов'язання* по наданню йому також публічного блага.

Як справедливо зауважує О.В. Стовба, “право як буття права (буття правового суцього) виявляється локалізованим у часовому проміжку між діянням і відповідним діянням, висвічуючись у випадку реального чи потенційного нездійснення відповідного діяння”¹⁶. При цьому він звертає увагу на певну **парадоксальність** співбуття *правових діянь* та *правових наслідків*. “Як тільки назустріч правовому діянню виходять співрозмірні йому *правові наслідки*, право «припиняється», «зникає», тобто, правова подія «вичерпана»”¹⁷. При цьому О.В. Стовба уточнює, що правова подія вичерпується лише тоді, коли правові наслідки виявляються *співрозмірними діянню*. Якщо ж вони відхиляються від нього у будь-який бік, наприклад, дуже суворе чи м'яке покарання за здійснений делікт, то право “правовимагача не збувається, воно ніби «зависає», ставиться під запитання”. У такому випадку йому на допомогу приходять, за словами О.В. Стовби, правове суще — позитивні правові норми, договори, докази, тобто, усе те, що *допомагає* праву *збутися*, інакше кажучи, забезпечує настання адекватних здійсненню суб'єктом права діянню правових наслідків.

При цьому О.В. Стовба у своєму належним чином аргументованому та логічному викладі неklasичної версії темпоральної концепції правової реальності ніби між іншим відзначає: “Водночас відповідне діяння (правові наслідки) може стати першим діянням відносно якихось інших правових наслідків (наприклад, ситуація зустрічної оферти у цивільному праві)”¹⁸,

¹⁶ Стовба А.В., Что есть право? / А.В. Стовба // Правоведение. — 2013. — № 4. — С. 183.

¹⁷ Там же.

¹⁸ Там же.

але даліше дану думку не розвиває, залишає її без розгляду. З точки зору обґрунтування темпоральної концепції правової реальності це не настільки принципово, хоча й важливо. З точки ж зору аналізу *темпоральних симетричних* властивостей податкового права людини це має вирішальне значення.

Справа в тому, що людське буття відзначається перервно-безперервним характером. Люди приходять у життя та йдуть з нього, а людство як вид продовжується. Крім того, на рівні конкретної людини фундаментальна властивість переривання безперервності, іншими словами, одночасної дискретності і не дискретності людського буття також зберігається. Це адекватно відображають публічні потреби людини, що забезпечуються за допомогою (чи посередництва) податкового права. З одного боку, право вимоги людини на публічні блага та адекватне зобов'язання Іншого задовольнити дане право вимоги певної особи на них теоретично припустимо розглядати як **вичерпання конкретного правовідношення, як самопогашення своєрідного кванта права.**

Проте в дійсності має місце зовсім інше явище. Ще у часових правових межах *першого кванта податкового права* зароджується та постає наступний його квант. *Податкове зобов'язання Іншого*, з виконанням якого вичерпується (завершується) *перший квант* податкового права людини-правовимагача публічних благ, своєю зворотною стороною містить водночас *право вимоги* уже у часових межах *другого кванта* податкового права людини, яка спочатку задовольнила аналогічне первісне *право вимоги*, виконавши власне *зобов'язання*, а опісля очікує виконання аналогічного *зобов'язання* з боку першого правовимагача. Звідси очевидно, що як первісні права вимоги, так і адекватні їм зобов'язання людей щодо публічних благ відносно прав вимоги та зобов'язань Іншого зсунуті темпорально на пів фази вперед, а в усьому іншому їм властива така ж безперервна квантова природа, зумовлена аналогічною природою трансцендентального обміну між людьми публічними благами.

Іншими словами, якщо окрему пару *податкове право вимоги людини — податкове зобов'язання людини*, які, взяті разом, складають *окреми квант податкового права*, можна розцінювати, за словами відомого польського феноменолога Р. Інгардена, у якості одномоментної події, то весь нерозривний природний ланцюг таких квантів являє собою ні що інше, як функціонуючий у відповідності з певною закономірністю процес правоутворення та правореалізації. Даний процес наділений усіма властивостями *функціональної генетичної тотожності*, описаної з філософсько-методологічних позицій американським філософом Г. Рейхенбахом.

Так, якщо у первісному випадку ми маємо *квант податкового права людини*, який складається з пари *податкове право вимоги людини — податкове зобов'язання іншого*, на наступний квант податкового права людини вже обов'язково складається з пари *податкове право вимоги Іншого — податкове зобов'язання першого правовимагача* і так безкінечно. Жорсткий зв'язок усіх

квантів податкового права людини завжди забезпечується особою, що бере на себе податкове зобов'язання. Тому не випадково *податкове право людини* як у минулому, так і в даний час нерідко відносять до *зобов'язального права*.

Таким чином, аналіз дії податкового права людини у часі також виявляє наявність феномену *симетрії протилежностей*, проте цього разу *не міжособових, а темпоральних*. Якщо у вихідному кванті права людини на податки певна особа була *правовимагачем*, то у наступному кванті податкового права людини вона уже неминуче стає *самозобов'язаною стороною*. І навпаки, сторона, що була *самозобов'язаною*, стає *правовимагачем, а правовимагач* — *самозобов'язаною стороною*.

Симетричність податкового права людини є однією з його найфундаментальніших властивостей. Вона парадигмально відрізняється від *асиметричності податкового права субстанційної держави* згідно етатистської доктрини оподаткування. Симетричність податкового права людини є невичерпним внутрішнім джерелом його саморуку, саморозвитку та самовдосконалення. Воно відображає такий же симетричний процес трансцендентального обміну між людьми публічними благами¹⁹. *Симетричність податкового права людини* є найважливішою умовою його принципово іншої, незрівнянно вищої, ніж в етатистського податкового права, його ефективності та дієвості.

Висновки. Симетричність права людини на податки є атрибутивною найфундаментальнішою властивістю права людини на податки, що проявляється у його дії як у просторі, так і в часі. Просторова симетричність права людини на податки проявляється у закономірностях та природі взаємозв'язків різних суб'єктів у податкових правовідносинах: якщо одна людина виступає з правом вимоги, то інша людина обов'язково має відносно першої правове зобов'язання і навпаки. Аналіз дії права людини на податки в часі також виявляє наявність феномену *симетрії протилежностей*, проте у даному випадку не міжособових, а темпоральних. Якщо у висхідному кванті права людини на податки певна особа була *правовимагачем*, то у наступному кванті права людини на податки вона уже неминуче стає *самозобов'язаною стороною*. І навпаки, сторона, що була *самозобов'язаною*, стає *правовимагачем, а правовимагач* — *самозобов'язаною особою*.

¹⁹ Детальніше про це див.: Гаврилюк Р., «Квантова суперпозиція» публічних фінансів і ефективність правового регулювання оподаткування: проблеми теорії / Р. Гаврилюк // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 427: Правознавство. — Чернівці: Рута, 2007. — С. 77–83; Гаврилюк Р., «Квантовая суперпозиция» публичных финансов и эффективность правового регулирования налогообложения: проблемы теории / Р. Гаврилюк // Юстиция. Научно-практический журнал. — 2009. — № 2. — С. 53–62; Гаврилюк Р., «Квантова суперпозиція» публічних фінансів і ефективність правового регулювання оподаткування: проблеми теорії / Р. Гаврилюк // Право України. — 2009. — № 6. — С. 154–160.